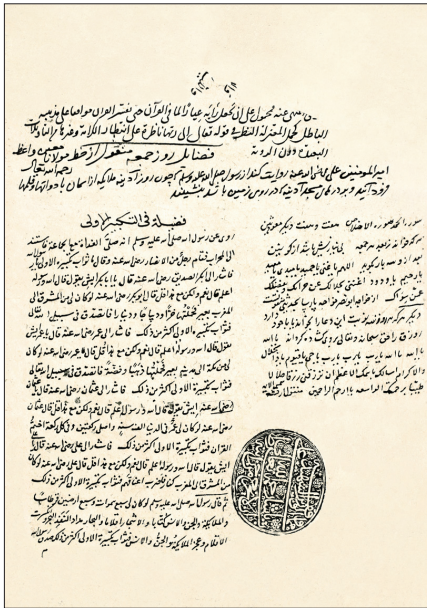

Mu'in el-Miskin'e ait *Bahrü'd-dürer*'in unvan sayfası ile son sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1511)

bir âlimdi (Abdülhay el-Hasenî, II, 161). Zamanını öğrenci yetiştirmek ve çevresindeki insanlara faydalı olmakla geçirdi. Kendi döneminde Hindistan'da yetişen âlimlerin büyük çoğunluğu onun öğrencisi olduğundan Abdülhak b. Seyfeddin ed-Dihlevî kendisinden "üstâd-ı şehîr" diye söz eder (*Aḥbârü'l-aḥyâr*, s. 313). Önceleri Çiştîyye tarikatının şeyhlerine ve özellikle çağdaşı olan Çirâğ-ı Dehlî'ye karşı olumsuz duygular taşımaya rağmen daha sonra zühud ve takvâsına şahit oldu; hastalandığında kendisini Çirâğ-ı Dehlî'ye götürün ve şeyhin duasıyla iyileşmesine vesile olan öğrencisi Muhammed b. Ahmed Hâcegî'nin tesiriyle Çiştîyye'ye intisap etti (a.g.e., s. 312). Gulâm Muînüddin Abdullah'ın belirttiğine göre bir süre sonra Çirâğ-ı Dehlî'den hilâfet aldı.

Muînüddin İmrânî, Sultan Muhammed b. Tuğluk'un iltifatına mazhar oldu. Daima sultanla beraber olup onun dinî konularda danışmanlığını yapan dört fakihden biridir (Yahyâ b. Ahmed es-Sirhindî, s. 115). Sultan kendisini, devrinin en büyük âlimlerinden olan Adudüddin el-İcî'yi Delhi'ye davet edip oraya yerleşmesini sağlamak için Şiraz'a gönderdi. Ancak Adudüddin el-İcî'nin Şiraz'dan ayrılmasını istemeyen Sultan Ebû İshak eş-Şirâzî, onun gitmesine müsaade etmediği gibi İmrânî'ye birçok ihsanda bulunarak Şiraz'da kalmasını temin etti. Hayatının geri kalan kısmını burada geçiren İmrânî öğretim faaliyetleriyle meşgul oldu ve çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Muhammed İshak Battî ve Şeyh Muhammed İkrâm onun Şiraz'dan Delhi'ye döndüğünü ve burada vefat ettiğini belirtmektedir (*Fukahâ-yi Hind*, I, 305; *Âb-ı Kevser*, s. 424). İmrânî'nin ölüm tarihi bilinmemektedir. *Aḥbârü'l-aḥyâr*'ın nâşiri doğum tarihini 683 (1284) diye gösterirken ölüm tarihi olarak da kaynak belirtmeden 792 (1390) yılını vermektedir (s. 313).

Eserleri. Çoğu Hanefî fıkının önemli eserlerine ve medresede okutulan kitaplara hâşîye ve şerh niteliği taşıyan çalışmaları arasında Sa'deddin et-Teftâzânî'nin *et-Telvîhî*, Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin Hanefî fıkına dair *Kenzü'd-dekâ'ik* ve fıkıh usulüne dair *Menârü'l-envâr*, Ahsikeşî'nin fıkıh usulüne dair *el-Müntehab fî usûlî'l-mezheb*'ine yazdığı hâşîyelerle Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-ülûm* ve Hatib el-Kazvî'nin *Telhîşü'l-Miftâh* üzerine yazdığı şerhler anılabilir (eserlerinin yazma nüshaları için bk. Zübaid Ahmad, s. 311-312, 452-453).

sir kısmına geçerek her birine "asıl" adını verdiği yedi kısımda âyetleri tefsir ettiği belirtilmektedir. *el-Vâzîha*'nın birkaç nüshasının günümüze ulaştığı, Kerbelâ'daki Kütübhâne-i Ca'feriyye'de bir nüshasının bulunduğu kaydedilmektedir (DMT, IV, 526). 8. *Tefsîru sûreti'l-Fâtîha*. Bir önceki esere zeyil olarak kaleme alınmıştır. 9. *Mî'râcnâme* (*Kıssa-i Mî'râc*). 10. *Dîvân*. Müellifin Mu'in, Mu'inî ve Mu'in-i Miskîn mahlaslarıyla yazdığı şiirleri ihtiva etmektedir. Mu'in el-Miskîn'in bütün eserlerini kendisinin Ziyaretgâh dediği, bugün Mezârîşerif adıyla bilinen yerde yazdığı kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 224, 933; Hândmîr, *Habîbü's-siyer*, IV, 340; Ethé, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 1547 (nr. 2853, 2854); a.mlf., "Neuperische Litteratur", *Grundriss der Iranischen Philologie* (ed. W. Geiger – E. Kuhn), Strassburg 1896-1904, II, 235, 319-320, 358; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 278; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 11-12, 162-163, 187-189; I/2, s. 1194, 1250; Tebrîzî, *Reyhânâtü'l-edebe*, V, 350-351; Ne'fîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 242; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'â ilâ teşâñifi's-Sî'a*, Beyrut 1403/1383, III, 37-38; IX, 1078; XVII, 108; XXI, 184; XXV, 12; Ali Şevvâh İshak, *Mu'cemü'l muşannefâtü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Riyad 1404/1984, II, 104-105, 133; M. Tayyib Gökbligin, "Celâlzâde", *İA*, III, 62; E. Berthels, "Mu'in al-Miskîn", *ElF* (Ing.), VII, 481; DMT, IV, 526-527; Adnan Karaismaioğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", *DİA*, II, 542.

ABDÜLKADİR ŞENEL

MÜİNÜ'L-HÜKKÂM

(معين الحكام)

Alâeddin et-Trablusî'nin
(ö. 849/1445'ten sonra)

İslâm muhâkeme hukukuna dair
eseri
(bk. TRABLUSÎ, Alâeddin).

MÜİNÜ'L-MÜFTÎ

(معين المفتي)

Pîr Mehmed Üskübî'nin
(ö. 1020/1611)
fetvalarını bir araya getiren
mecmua

(bk. PÎR MEHMED ÜSKÜBÎ).

MÜİNÜDDİN İMRÂNÎ

(معين الدين عمرانى)

Muînüddin İmrânî Dihlevî
(ö. 792/1390 [?])

Hintli fakih
ve Arap dili âlimi.

Delhi'de doğdu ve tahsilini burada tamamladı. VIII. (XIV.) yüzyılda Hindistan'da yetişen âlimlerin en meşhuru sayılır. Kuvvetli bir muhâkeme yeteneğine sahip bulunması yanında mantık, kelâm, fıkıh, usûl-i fıkıh, belâgat gibi ilimlerde yetişmiş

MUÎNÜDDİN İMRÂNÎ

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhak ed-Dihlevî, *Aḥbârü'l-ahyâr* (trc. Sübhân Mahmûd – M. Fâzıl), Delhi 1414/1994, s. 311-314; Muhammed Gavsî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Asiatic Society of Bengal, Ivanow, nr. 97, vr. 22-23; Gulâm Muînüddin, *Me'âricü'l-vilâye*, K. A. Nizami özel kütüphanesi, I, 450-451; Yahyâ b. Ahmed es-Sirhindî, *Târîḥ-i Mubârek Şâhî* (nşr. M. Hidâyet Hüseyin), Kalkûta 1931, s. 115; Âzâd-ı Bilgrâmî, *Me'âşirü'l-kirâm*, Agra 1328/1910, s. 184-185; a.mlf., *Sûbhatü'l-mercân fî âşâri Hindustân* (nşr. M. Fazlurrahman), Aligarh 1976, I, 90-91; Sîddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ûlûm*, Beyrut 1978, III, 218; Fakîr Muhammed, *Hadâ'îku'l-Hanefiyye*, Leknev 1906, s. 304-305; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-havâtîr*, II, 161; Rahmân Ali, *Tegkire-i 'Ulemâ'ey Hind* (trc. M. Eyyûb Kâdirî), Karaçi 1961, s. 499-500; Zubaid Ahmad, *The Contribution of Indo-Pakistan to Arabic Literature*, Lahore 1968, s. 311-312, 452-453; M. İshak Battî, *Fukahâ-yi Hind*, Lahor 1974, I, 304-305; *The History of India* (ed. H. M. Elliot – J. Dowson), Delhi 1990, VI, 486; Muhammed İkrâm, *Âb-ı Keuşer*, Lahor 1992, s. 424; M. Hidayet Hosain, "İmrânî", *İA*, V/2, s. 987; a.mlf., "el-İmrânî", *İDMİ*, XIV/2, s. 251-252; K. A. Nizami, "al-İmrânî", *EP* (İng.), III, 1176.

K. A. NIZAMI

MUÎNÜDDİN-İ İSFİZÂRÎ

(مبین الدین اسفزاری)

Muînüddîn Muhammed-i İsfizârî Zemcî
(ö. 899/1494'ten sonra)

Ravzâtü'l-cennât adlı eseriyle tanınan
İranlı tarihçi, münşî, hattat ve şair.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Tahsilini ilerletmek için 873'te (1468-69) Herat'a gittiği ve *Ravzâtü'l-cennât*'ı 897-899 (1492-1494) yılları arasında yazdığı bilinmekte, buradan IX. (XV.) yüzyılın ikinci yarısı ile X. (XVI.) yüzyılın ilk çeyreği içinde yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Nisbelerinden, Afganistan'ın batısındaki Sebzavâr-ı Herât da denilen İsfizâr'a (Esfizâr) bağlı Zemcî'te (Zemic) doğduğu anlaşılmaktadır. Bağdatlı İsmâil Paşa, babasının adını Abdullah ve ölüm tarihini 915 (1509) olarak veriyorsa da (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 225) başka bir kaynakta yer alan bu bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir.

İsfizârî, Herat'ta öğrenimini tamamladıktan sonra Timurlu Hükümdarı Hüseyin Baykara tarafından saltanatın resmî mühürünü taşıma makamı olan nişanşahlık görevine getirildi. Kendisine bu görevin verilmesinde âlim kişiliğinin ve hattatlığının yanı sıra üslûp sahibi bir münşî olmasının da payı vardır; nitekim sadece nişanşahlıkla kalmamış, inşa ve mektuplaşma işleriyle de ilgilenmiştir. Ayrıca şiirleri vardır. İsfizârî sarayda bulunduğu süre için

de önce vezir, arkasından sadrazam olan Kivâmüddin Nizâmülmülk-i Haffî'den himaye gördü. Kivâmüddin'in daha sonra Hüseyin Baykara tarafından iki oğlu ile birlikte öldürülmesinin İsfizârî'yi nasıl etkilediği bilinmemektedir. İsfizârî Herat Medresesi'nde hat dersleri de vermiştir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekteyse de *Ravzâtü'l-cennât* adlı eserini 899'da (1494) tamamladığına göre bu tarihten sonra ölmüş olmalıdır.

Eserleri. 1. Ravzâtü'l-cennât fî evşâfi medîneti Herât. Kivâmüddin Nizâmülmülk-i Haffî'nin isteği üzerine yazılan kitap yirmi altı ana bölüm (ravza) ve birçok alt bölümden (vech, çemen) oluşmuştur. Eserde Herat'tan başka Horasan bölgesindeki Nişâbur, Merv, Belh, Gazne, Kuhistan, Sistan, Sebzavâr, Cüveyn, İsfarayin ve İsfizâr gibi yerlerin tarih ve coğrafyası, mimari eserleri, ziraî ve ticarî hayatları ve yetiştirdikleri ünlü kişiler hakkında önemli bilgiler bulunmakta, ayrıca İslâm fütuhâtından Hüseyin Baykara'nın yirmi beşinci yılına (899/1494) kadar geçen zaman içinde meydana gelen olaylarla ilgili geniş açıklamalar yer almaktadır. Herat'la ilgili olarak özellikle Abdurrahman Fâmî, Ebû İshak el-Haddâd, Seyfî-i Herevî ve Rebîî Puşengî'nin eserlerinden faydalanılarak şehrin Kertler, Şâhruh ve Hüseyin Baykara dönemlerindeki durumuna ve Baykara'nın sarayındaki emîr, âlim ve sanatkârlara dair bol malzeme verilmektedir. Bu kitaplardan faydalanan Emin-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*'inde eserden *Târîḥ-i Mubârek Şâhî* adıyla birçok nakil yapmıştır. Barbier de Meynard, *Ravzâtü'l-cennât*'ın bazı kısımlarını *Extrait de la chronique persan d'Herat* başlığı altında Fransızca çevirileyle birlikte yayımlamış (*JA*, XVI [1860], s. 461-520; XVII [1861], s. 438-457, 473-522; XX [1862], s. 268-319), daha sonra Seyyid Muhammed Kâzım İmâm eserin tamamının iki cilt halinde tahkiki neşrini yapmıştır (Tahran 1338-1339 hş.). **2. Tereşsül (Kavânin).** Herat saray divanı ile ilgili birtakım ferman ve mektuplardan oluşan eserin bir nüshasının Londra India Office Kütüphanesi'nde bulunduğu belirtilmektedir (Ethé, I, 1131).

Kaynaklarda İsfizârî'ye bunların dışında bazı eserler nisbet edilmişse de bunlar ya müellif veya eser adının benzerliğinden dolayı ona mal edilmiş çalışmalardır. **1. Ravzâtü'l-ulemâ' el-urefâ' fi't-terâcim** (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 225; Kâtib Çelebi müellifinin meçhul olduğunu söyler, *Keşfü'z-zunûn*, I, 922); **2. Şerhu'l-Kâfiye** (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 225; Kâtib Çelebi, ese-

rin Muînüddin Muhammed Emîn el-Herevî'ye ait bulunduğunu kaydeder. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1373); **3. Me'âricü'n-nübüvve** (*Kâmûsü'l-a'lam*, VI, 4336); **4. Ravzâtü'l-vâ'izin** (a.g.e., a.y.); **5. Târîḥ-i Muşevî** (a.g.e., a.y.). Son üç eser Muîn el-Miskîn'e aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muînüddîn-i İsfizârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Muhammed Kâzım İmâm), Tahran 1338-39 hş., neşredenin girişi; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer* (nşr. M. Debîrsiyâki), Tahran 1362 hş., IV, 348; Emin-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâzıl), Tahran 1341 hş./1962, II, 283; *Keşfü'z-zunûn*, I, 921-922; II, 1373; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 206-207; Browne, *LHP*, III, 430-431; Storey, *Persian Literature*, I, 355-356; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 225; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 537-538; a.mlf., *Gencine-i Sûhan*, Tahran 1362 hş., VI, 85-87; Nefisî, *Târîḥ-i Nazm u Neşr*, I, 252; Ethé, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 1131; Ahmed-i Münzevî, *Fihrişvâre-i Kitâbhâ-yi Fârîsî*, Tahran 1374 hş., I, 221; *Kâmûsü'l-a'lam*, VI, 4336; Maria E. Subtelny, "Esfizârî", *ELr.*, VIII, 595-596; Ârâk Hâmid Hâşimî, "Esfizârî", *DMBİ*, VIII, 331-333.

TAHSİN YAZICI

MUÎNÜDDİN-İ KÂŞÎ

(معین الدین کاشی)

Ebû Nasr Muînüddîn Nasîrî'd-devle Muhtassû'l-mülk Ahmed b. Fazl b. Mahmûd-i Kâşî (Kâşânî)
(ö. 521/1127)

Sultan Sencer'in veziri.

Hayatının ilk dönemine ait fazla bilgi yoktur. Devlet hizmetine ilk defa Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah döneminde (1072-1092), Emîr Kamaç'ın Kuzey ve Kuzeybatı İran'daki vilâyetlerin bir kısmını yönetmekle görevlendirdiği dayısı Nâsihulmülk tarafından alındı ve ağabeyi o bölgenin nâibliğine tayin edilirken kendisi de onun yanına kâtip olarak verildi. Sultan Berkyaruk'un (1092-1104) ilk zamanlarında da Divânü'r-resâil'de kâtiplik yaptı. Ardından yine Nâsihulmülk'ün aracılığıyla Muhammed Tapar'ın eşi Gevher Hatun'un hizmetinde görevlendirilip arkasından muhtemelen Sa'dülmülk-i Âbî'nin vezirliğinin (1105-1107) sonlarına doğru Divânü'r-resâil'in başına getirildi ve bu görevi Ebû Nasr Ziyâülmülk Ahmed b. Nizâmülmülk'ün vezirliği zamanında da (1107-1111) sürdürdü. Selçuklular'ın bu dönemdeki üst düzey görevlilerini şiddetle eleştiren Bûndârî, Muînüddin'i de bilgisizlik, erdemsizlik ve Farsça, Arapça yazılarında yetersizlikle suçlar; bununla beraber diğer münşilerden daha mahir bir yazıcı olduğunu da kaydeder (*Zübdetü'n-Nusra*, s. 99).